

Håstad kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-05-15

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Håstad kyrka

Torns församling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Håstad socken, Håstad 30:1, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Håstad ligger knappt en mil norr om Lund. Den lilla byn ligger i en utpräglad jordbruksbygd och omges av åker- och betesmark. Norr om byn går Kävlingeån som i äldre tider utgjorde en av landskapets viktiga transport- och farleder in i landet. Kävlingeån utnyttjades även som vattenkraft för att driva Håstads tre kvarnar som var kopplade till jordbruket.

Håstad omnämns i Nordens äldsta bevarade dokument, ett donationsbrev från Knut den Helige från 1085. Byn skrivs då Hastatum. Området är rikt på fornlämningar, vilket visar på en lång bosättnings- och brukningskontinuitet. Håstad kyrka uppfördes på 1200-talet och är placerad i byns södra del. Två kilometer öster om Håstad ligger fideikommisset Svenstorp. Slottet uppfördes under renässansen i rött tegel.

Flygbild över Håstad kyrkoanläggning tagen 2014. Uppe till höger i bild syns skolbyggnaden från 1875. Foto: Pär-Martin Hedberg.

En karta från 1777 som upprättades i samband med storskiftet visar att Håstad vid tidpunkten bestod av 17 gårdar och ungefär lika många gatehus. I och med storskiftet och senare enskiftet, som genomfördes 1799, splittrades gårdsbebyggelsen upp och många av gårdarna skiftades ut. Idag består byn av en tät bebyggelse av främst enfamiljshus. Strax norr om kyrkogården ligger den gamla skolan som byggdes i rött tegel 1875. Tage Erlander (f.d. stadsminister) var gift med Aina Andersson från Kvarnvik Håstad, och ska enligt uppgift ha undervisat i skolan. Håstad har i större utsträckning än sina grannbyar haft karaktären av ett industrisamhälle, dock med en direkt koppling till jordbruket. Nordväst om byn ligger Håstamölla, en industribyggnad i rött tegel. Håstad är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården (80M).

Kyrkobyggnaden

Håstad kyrka uppfördes troligen någon gång under 1200-talet. Kyrkan byggdes med långhus, vilket proportionerades efter breddförhållandet 1:2, och ett rakslutat kor med kvadratisk plan i öster. Murarna uppfördes i tegel på en grund av gråsten. Långhusets södra och norra väggmurar försågs med portaler och sannolikt även med ett antal mindre, högt placerade, fönster. Det västra gavelröstet hade mönstermurning med spetsbågiga blinderingar.

Fönster i södra fasaden. Under fönstret syns spår av den medeltida sydportalen.

Under senmedeltiden slogs kryssvalv i långhus och kor, vilka vilade på pilastrar. De två valvtravéerna i långhuset delades av med en gördelbåge som i likhet med triumfbågen var rundbågig och hade ett grovt utförande. I väster byggdes kyrkan till med ett torn och i söder med ett vapenhus. Tornet byggdes i gråsten och gavs en kvadratisk plan. I dess södra mur, strax intill mötet med långhuset, fanns en dörr som ledde in till tornet. Någon förbindelse mellan tornet och kyrkorummet fanns inte. Upptill täcktes tornet av ett flackt sadeltak och murarna avslutades med trappstegsgavlar. Vapenhuset, som tros ha uppförts i tegel, hade sadeltak och var lägre än långhuset. Tillbyggnaden anslöt till den tidigmedeltida sydportalen i långhusets södra murvägg.

Under medeltiden eller renässansen ersattes fönsteröppningarna med stickbågiga fönsterhål. I mitten på korets östra sida byggdes en flera meter djup strävpe-lare som stöd för kor och långhus. 1850 gjordes en uppmätning av kyrkan

som vid tidpunkten tycks ha varit relativt oförändrad sedan medeltiden. Elva år senare genomfördes en omfattande restaurering under ledning av domkyrkoarkitekten Carl George Brunius. Tornet byggdes då om och de medeltida trappstegsgavlarna revs och taket försågs med en spira. I tornets bottenvåning togs en västentré upp och den östra muren försågs med den öppning som förbinder tornets bottenvåning och kyrkorummet. Vapenhuset revs och sydportalen murades igen. Samtliga murar höjdes och avslutades upptill av en tandsnittsgesims. Kyrkan fick även ny fönstersättning och ny inredning med bänkar i slutna kvarter. Triumfbågväggen, som tidigare delat av långhuset från koret, revs och två korsarmar uppfördes åt norr och söder. De medeltida kryssvalven revs och istället försågs kyrkorummet med gipsade tunnvalv i trä som möttes i korsmitten. I öster byggdes en halvrund absid, vars tak täcktes med järnplåt. Övriga takfall täcktes med engelsk skiffer.

Under de följande årtiondena genomfördes främst underhållsarbeten av kyrkans ytskikt. 1886 lade man även om skiffern på tornets spira sedan ”den gamla skiffern på tornet till följd av stormar helt och hållet bortflugit [...]”.

1909 eldhärjades kyrkan sedan man överhettat den norra kaminen under den kalla vintern. Man lyckades släcka elden men takstolen och tunnvalven skadades allvarligt. Under närmare tre år genomfördes omfattande restaureringsarbeten i kyrkan under ledning av dåvarande domkyrkoarkitekten Theodor Wählin. Taken lades om och kyrkans fasader putsades och avfärgades. Man valde då att även avfärpa tandsnittsfriksen som avslutar samtliga murar upptill, vilken tidigare varit omålad. Kyrkorummet välvdes på nytt och fick ett tredingstak (tredelat innertak med horisontalt mittparti) i mörkbetsad panel. Fönstren byttes ut till blyinfattade bågar med katedralglas i olika kulörer. Väggarorna försågs med kvadermålning imiterande stenkvarrar samt bårder i jugendstil.

1931 byggdes altaruppsatsen om. Skranket från Brunius restaurering 1861 hade bytts ut av Wählin 1911. Nu togs korskranket och altarkorset bort och ersattes med en målad altartavla i olja. Den nya altartavlan utfördes av den lokala konstnären Justus Lundegård och slutfördes av Alfred Hedlund då Lundegård hann gå bort innan verket färdigställdes.

1939 byggdes kyrkans nya läktarorgel av Olof Hammarberg. Fasaden ritades av domkyrkoarkitekten Eiler Græbe.

1956 genomfördes en invändig restaurering under ledning av domkyrkoarkitekten Eiler Græbe. I den norra korsarmen togs bänkkvarteren bort och ett dopkapell installerades. Kyrkans övriga bänkkvarter byggdes om så att sitsarna blev större och bänkarnas ryggstöd lutande.

1972 putsades kyrkan om och dörrar nytillverkades. Fönstren försågs med svartmålade stormjärn och nya solbänkar av hyvlad kalksten. I samband med omputsningen utfördes en murverksdokumentation av Barbro Sundnér.

2004 genomfördes den senaste större restaureringen då samtliga takfall reparerades.

Exteriör

Den ursprungliga kyrkobyggnaden, av vilken enbart långhusets murar kvarstår, uppfördes i rött stortegel på en grund av gråsten. Tornet är byggt av grovt tuktad gråsten och har en kraftigt utskjutande sockel av betong, vilken är avtäckt med kalkstensplattor. Sockeln tillkom som en förstärkning för att motverka tornets lutning. Även de delar av kyrkan som tillkom vid Brunius restaurering 1861, dvs. korsarmarna, koret och absiden är uppförda i tegel. Samtliga fasader avslutas upptill av en tegelfris. Det medeltida långhuset skiljer sig från övriga byggnadsdelar genom sin avsaknad av sockel. Övriga fasader har sockel målad i en grå kulör.

Tornets nedre del härrör från medeltiden men byggdes om kraftigt vid Brunius restaurering 1861. På fasaderna finns flera ankarlutar i järn. Ankarlutarna har som funktion att hålla ihop konstruktionen genom att de länkas samman med den inre bjälklagen. I tornets övre våning finns rundbågiga ljudöppningar i fyra väderstreck. Taket utgörs av ett flackt tälttak i vilket den åttkantiga spiran är placerad. Takens takfall är i sin helhet inklätt med galvad stålplåt som rödmålats. De dekorativa elementen är tillverkade i zinkplåt. Spirans topp är markerad med ett ringkors.

Korsarmarna vilar på en markerad sockel som putsats och gråmålats. Den södra gaveln har en centralt placerad ekdörr vars fyllningar är dekorerade med sniderier föreställande arkitektoniska formelement såsom fyrpass och kölbågar. Kring dörren finns mönstermurningar som binds samman med det tredelade fönsterpartiet ovanför dörren. Gaveln på den norra korsarmen saknar dörr men har i övrigt samma utformning som den södra.

Koret har samma bredd och höjd som långhuset. Liksom långhuset och korsarmarna är korets tak avtäckt med skiffer. På dess södra fasad finns en gravhäll i röd sandsten från 1772. Gravhällen restes över Nils Månsson i Bössemölla och är dekorerad med en framställning av Kristi uppståndelse. På en molnbåge ovanför graven syns den återuppståndne Kristus med segerfanan.

Interiör

Sedan vapenhusbyggnaden som tidigare stod söder om kyrkan revs vid Brunius restaurering 1861 nås kyrkorummet från pardörren i ek som finns placerad i tornets västra

Kyrkans södra korsarm.

fasad. Vapenhuset domineras av en spiraltrappa i rummets nordöstra hörn, vilken leder upp till tornets klockvåning och vindarna. Golvet är belagt med rött, handslaget tegel. En gråmålad pardörr, vars övre parti försetts med katedralglas, leder in i kyrkorummet.

Orgelläktaren skjuter ut över de fyra första bänkraderna. Läktarens undersida är dekorerad med spetsbladiga fyrpass och trepass. Samma tema går igen i såväl altarring som predikstolstrappa. De slutna bänkkvarteren följer mittgångens respektive sidor och leder fram till den öppna korsmitten. Mittgångens golv är täckt med en beige matta. Under mattan finns bevarade Mett-lascherplattor i svart och vitt från Wåhlins restaurering 1911. Resterande golvytor är belagda med rött tegel utom i absiden där golvet består av röd linoleummatta.

Kyrkorummet domineras av det mörk-betsade tredingstaket. Takkonsolerna och sparrarna är dekorerade med accenter i grönt och rött. I den norra korsarmen finns ett dopkapell som inreddes 1956, och ritades av domkyrkoarkitekten Eiler Græbe. I mitten på den norra väggen finns ett murat altare av tegel. Altarets ovsida täcks av en stenskiva i grå kalksten. På väggen ovanför altaret finns en bemålad skulpturgrupp från 1500-talet. Gruppen består av en madonna och helgonfigurer och tillverkades troligen i Höör eller i Hallaröd. Framför altaret står kyrkans dopfunt från 1800-talet. I den västra delen av korsarmen finns ett tiotal stolar.

I den södra korsarmen står kororgeln som tillkom 1978. Den västra sidan av korsarmen fylls ännu av de bänkar som Brunius installerade i mitten på 1800-talet. Närmast korsmitten står ett piano i brunbetsat trä. Predikstolen är placerad på hörnet där den södra korsmitten möter koret. På

Nummertavlan, altarringen och predikstolen i koret tillkom vid Brunius restaurering på 1860-talet.

Långhusets västra del.

motsvarande plats på andra sidan koret finns nummertavlan som följer hörnets form i 90 grader. Sakristian skiljs av från koret genom den stora altartavlan. Sidorna täcks av draperi.

Inredning och inventarier

Altaret är tillverkat i trä och har tre rektangulära speglar. Det är målat i en ljust grå kulör med detaljer i en något mörkare grå nyans.

Altaruppsatsen ritades om av Eiler Græbe 1932. I centrum på överstycket finns en liksidig triangel med det hebreiska tecknet för Jahve omgiven av strålgångar. Altartavlan är utförd i trä som målats grått. Altartavlan föreställer Jesus i Getsemane och målades av den lokale konstnären Justus Lundegård. Eftersom konstnären avled innan han färdigställt sitt verk slutfördes målningen av konstnären Alfred Hedlund. Altartavlan skänktes av Justus Lundegårds änka 1930.

Dopfontens runda cuppa är tillverkad 1873 i grön kolmårdsmarmor. Sidornas dekoration består av blad, vilka öppnar sig mot toppen likt en blomknopp. Cuppan tillverkades utifrån kyrkans dopfat från 1500-talet. Den åttkantiga foten är tillverkad i sandsten och har sidor dekorerade med spetsiga trifoliebågar.

Dopkuppet i den norra korsarmen med skulpturgruppen från 1500-talet.

Altartavlan målades av Justus Lundegård.

Predikstolen är utförd i goticerande stil och tillverkades i samband med Brunius restaurering i början av 1860-talet. Korgens fem sidor delas av med knippekolonner. Fyllningarna är dekorerade med gotiska ornament som spetsbågar och fyrpass. Den åttkantiga fotens form är snarlik dopfontens.

Bänkinredningen består av slutna kvarter och ritades av arkitekten vid Lunds domkyrka C. G. Brunius 1860, men modifierades 1956 av den dåvarande domkyrkoarkitekten Eiler Græbe. Kvarteren har målats om men den ursprungliga färgsättningen finns ännu bevarad under de yttre färglagren.

Orgeln på läktaren tillverkades av Olof Hammarberg 1939. Orgelverket är pneumatiskt och har 12 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Fasaden ritades av Eiler Græbe och byggdes av Hammarberg samma år som han tillverkade orgeln. Fasaden har en ren, funktionalistisk stil bestående av synliga pipor utförda i tenn, vilka trappas av från mitten åt sidorna.

Kyrkklockan i malm gjöts om 1832 av E Lundqvist i Jönköping. Klockan är dekorerad med akantusblad och textfriser där bland annat biskopen i Lund, prosten i Hoby och Håstad samt två kyrkvärdar omnämns.

Skulpturgruppen som finns placerad ovanför dopaltaret är utförda i ek och tillverkades på 1500-talet. Gruppen föreställer en madonna som flankeras av två helgon på var sida. Skulpturerna har alla suddigt som huvudfigurer i altarskåp. Troligen är samtliga skulpturer tillverkade av samma verkstad. Möjligen av samma mästare som tillverkat madonnorna i Hallaröd och Höör.

Malmkronan i korsmitten har åtta ljusarmar som fäster i en rund mittstam. Änden ner till markeras av ett textförsatt, runt klot. 1695 ska kronan ha skänkts till Tyskkyrkan i Malmö av Johan Lange i Landskrona. Enligt en äldre inventering ska kronan tidigare ha tillhört Caroli gamla kyrka.

Kyrkogård

De äldsta delarna av kyrkogården ligger strax söder om kyrkan. Detta område har sannolikt använts som begravningsplats sedan kyrkan uppfördes på 1200-talet. Begravningar har tidigare även skett inne i kyrkan, vilket gör sig påmint genom den gravhäll som står uppställd längs den södra korväggen. Enligt kartan som upprättades i samband med storskiftet 1777 hade kyrkogården en mer kvadratisk form med kyrkan placerad på den södra delen av kyrkogården, som omgärdades av en stenmur med ingångar från norr och söder.

På 1880-talet uppstod ett behov av nya begravningsplatser då den dåvarande kyrkogården var fullbelagd. Att utvidga kyrkogården österut, vilket annars hade varit det naturliga, hindrades dels av en bäck öster om kyrkan, dels av järnvägen som byggts ett par årtionden tidigare. För att lösa problematiken fick församlingen arrendera mark på andra sidan av järnvägen av fideikommissarien på Svenstorp, baronen Gyllenkrok. Marken ägs idag av kyrkan. Man anlade då Håstad östra kyrkogård som ännu idag är i bruk.

Ingången till kyrkogården från öster.

På 1930-talet uppstod ytterligare behov av gravplatser. Sedan man fyllt igen bäcken som tidigare gick längs kyrkogårdens östra del kunde man nu utvidga kyrkogården österut.

Under 1950-talet genomfördes en restaurering av den östra kyrkogården som vid tidpunkten närmast var fullbelagd. Bland annat planterades de häckar som idag avgränsar kyrkogården.

På 1970-talet sattes den gamla kyrkogården om. Häckarna som tidigare delat av gravkvarteren togs bort och kvarteren belades med gräs. Gångsystemet berördes inte av omsättningen.

Den senast genomförda åtgärden på kyrkogården skedde 2012 och gällde kyrkans entré som handikappanpassades. Marken planades då ut mellan grindöppningen i väster och tornets västentré.

Kyrkogården omgärdas i väster och söder av en putsad mur som är avtäckt med röda tegelpannor. Åt norr och öster avgränsas den av häckar. Kyrkobyggnaden är placerad på kyrkogårdens nordvästra del. Hela kyrkogården är gräsbevuxen och delas in av grusade gångar. Söder om kyrkan står en stor blodbok som dominerar denna del av kyrkogården. I området närmast kyrkan finns gravvårdar från 1600-talet fram till modern tid.

Byggnader på kyrkogården

Det finns inga byggnader direkt på kyrkogården. Strax utanför kyrkogårdens nordvästra hörn finns emellertid en servicebyggnad med vaktmästeri och toalett. Byggnaden har vitputsade fasader och ett sadeltak som är täckt med grå fibercementplattor.

Kulturhistorisk karaktärisering för Håstad kyrkoanläggning

Håstad omnämns i donationsbrevet från Knut den Helige från 1085, Nordens äldsta bevarade dokument. Den stora mängd fornyfynd som påträffats i området visar på en lång bosättnings- och brukningskontinuitet. Kyrkan ligger på den västra sidan om vägen som leder från Lund till Örtofta och visar tydligt byns läge på Lundaslätten. Kyrkan har sedan den uppfördes under medeltiden fungerat som en fast punkt i bybildningen och utgör på så vis en viktig länk till byns äldre historia.

Håstad kyrka uppfördes troligen på 1200-talet i medeltida, rött stortegel. Det ursprungliga koret revs under 1800-talet men långhusets medeltida murar finns ännu kvar. Trots att tegel började användas redan under slutet av 1100-talet är det idag relativt ovanligt med bevarade tegelkyrkor från medeltiden. Kyrkans torn byggdes under senmedeltiden. De första århundradena utgjorde med andra ord långhusets västra gavel kyrkans västfasad. De medeltida tegelkyrkor som till en början uppfördes utan västtorn gavs ofta ett murat västverk, så även i Håstad. Tre murade nischer som ingick i kyrkans västverk är ännu synliga i tornets andra våning. På långhusets södra sida syns sydportalen som murades igen på 1800-talet i samband med att vapenhuset revs och placerades i tornets bottenvåning. Kyrkans medeltida murverk i tegel tilldrar sig på grund av sin relativa sällsynthet ett särskilt intresse, samtidigt som det bidrar med pedagogiska värden genom att visa hur kyrkobyggnaden utvecklats över tid.

Kyrkorummet domineras av de restaureringarna som genomfördes under 1800- och 1900-talen av de tre välkända domkyrkoarkitekterna Brunius, Wählin och Græbe. Från Brunius restaurering 1861 kvarstår kyrkans form med korsarmarna, de slutna bänkkvarteren, den nygotiska predikstolen och nummertavlan samt orgelläktaren och altarringen. Wählin valde alltså att, istället för att återuppbygga de skadade medeltida valven, välva kyrkorummet med ett tredingstak i trä. Tredingstak är karaktäristiskt för det tidiga 1900-talets kyrkorestaureringar. Kyrkans försågs vidare med nya fönster i ljust färgat katedralglas typiskt för Wählins kyrkorestaureringar. Väggarna bemålades med jugendmalerier i kraftiga kulörer, vilka ännu finns kvar men döljer sig bakom de vita färglagren i dagens kyrkorum. Under Græbes ledning försågs kyrkan med en ny orgelfasad 1939. Fasaden saknar i funktionalistisk anda all form av dekorativa element utöver själva piporna, vilka stegrar sig uppåt mot fasadens mitt. 1956 inrättades ett dopkapell i den norra korsarmen, ritat av samme arkitekt. De två senare domkyrkoarkitekterna valde att respektera sina föregångares verk har bidragit till att göra kyrkorum-

met arkitekturhistoriskt intressant, samtidigt som de lyckats hålla samman rummets estetik.

Bland inventarierna utmärker sig ett antal föremål genom sina höga kulturhistoriska värden. Kyrkans mest intressanta föremål är skulpturgruppen från 1500-talet som finns placerad ovanför dopaltaret. Gruppen föreställer Jungfru Maria med Jesusbarnet, som flankeras av de fyra kvinnliga helgonen S:ta Barbara, S:ta Dorotea, S:ta Katarina och S:ta Margareta. Skulpturerna har tidigare tillhört ett altarskåp. Kyrkans dopfat i punsad mässing från 1500-talet har en rik dekoration med höga konsthistoriska värden. Även ljuskronan från 1600-talet tilldrar sig särskilt kulturhistoriskt intresse. Bland kyrkans yngre föremål återfinns den välbevarade predikstolen från 1861 och nummertavlan från samma år samt altartavlan från 1930. Altartavlan målades av Justus Lundegård som bodde i Vadmöllan. Sedan konstnären avlidit färdigställdes konstverket av Lundegårds änka och konstnären Alfred Hedlund från Norra Nöbbelöv. Förutom sitt konsthistoriska värde har altartavlan därför även ett lokalhistoriskt intresse.

Håstad kyrkogård sluttar lätt mot öster och avslutas med södra stambanan som skär genom den lilla byn. Den södra delen, som domineras av den stora blodboken, har flera kulturhistoriskt värdefulla gravar. Kyrkogården fungerar som en viktig länk till Håstads äldre historia då den berättar om de som levtt och verkat i byn. Kyrkogården bidrar både med viktiga upplevelsevärden och betydande värden som källa till kunskap om byns utveckling och historia.

Rekommendationer

- Håstad kyrka hör till den relativt sett lilla kategori tidigmedeltida kyrkor som uppfördes i tegel. Kyrkan förmedlar genom sitt murverk betydande värden som källa till kunskapen om den medeltida kyrkobyggnadskonsten.
- Skulpturgruppen från 1500-talet är sällsynt och utgör kyrkans ur kulturhistorisk synvinkel mest intressanta föremål.
- Lugnet i det annars vackra dopkapellet i den norra korsarmen störs idag av de osamstämmiga lösa stolarna som är placerade i dess västra del. Förslagsvis ersätts de yngre stolarna av nya stolar, vilka genom material och utförande på ett bättre sätt smälter samman med de äldre stolarna.
- Den södra korsarmen upplevs idag som rörig. En mer permanent lösning för förvaring av notställ m.m. bör tas fram i samråd med arkitekt eller antikvarie.
- Väggarna i kyrkorummet är under nuvarande vita kalklager bemålade med jugendmalerier från Wählins restaurering 1911, vilket bör tas i åtanke vid eventuella håltagningar.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som fornlämning enligt 2 kap. kulturmiljölagen och som kyrkliga kulturminnen enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Håstad kyrkby ingår tillsammans med kyrkbyarna Stångby, Västra Hoby, Odarslöv och Igelösa i riksintresse för kulturmiljövården [M80], där deras ”medeltida, senare omgestaltade kyrkor med tillhörande välbevarat byggnadsbestånd i kyrkbyarna, skolor, prästgårdar och gatehus” pekas ut som uttryck för riksintresset.

Källor och litteratur

Underhållsplan för Håstad kyrka, Lund (2010-11-15), NIRAS Sweden AB, Malmö

Dahlberg, M (red.): *Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria*, Riksantikvarieämbetet 2008

Dahlberg, M (red.): *Skåne: Landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, opublicerad

Wahlöö, C (red.): *Lund norrut – Norra fälleden och trakten norr om staden*, Föreningen Gamla Lund, Lund 1989

Historiska kartor: <https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/searchresult.html?archive=GEOIN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6181968&xMin=388377&yMax=6182968&xMax=389377>, hämtad 2015-02-14

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2015-03-12

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2015-03-12

Fältinventering: Max Laserna

Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Rapportsammanställning och foto (där inget annat anges): Max Laserna

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-05-23